Мая Вербенєц, асп.

ТИПОЛОГІЯ СИСТЕМНИХ ВІДНОШЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ ЮРИДИЧНИХ СУБМОВ

На підставі історичного екскурсу представлено наукові підходи до української та польської юридичних терміносистем.

On the basis of historical excursus the article presents scientific approaches to Ukrainian and Polish legal terminology systems.

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки мову класифікують за різними, логічно і структурно впорядкованими критеріями. Поділами, що зустрічаються найчастіше, залишаються ті, які зосереджують увагу на морфологічній, лексичній, синтаксичній та фонологічній структурі мови. Кожен із ярусів цієї структури складає окрему систему, а мова в цілому є системою вищого порядку, тобто системою систем. Сьогодні ми розглядаємо мову як мовний код свідомості, складений відповідно до граматичних, логічних, культурних та інших вербально представлених законів буття. Юридична мова, як така, що є лише складовою частиною певної функціональної системи літературної мови, є підсистемою цього коду – субкодом, або інакше субмовою. Важливість її вивчення вмотивована інтралінгвальними і екстралінгвальними потребами сучасного наукового знання, що визначає актуальність проблеми.

У випадку мов, які входять до однієї мовної групи, як наприклад українська і польська, методом, що найширше використовується є **метод типологічного аналізу** (гр. *typos* = відображення, картина + *logos* = наука, слово). Саме він найкраще відповідає потребам дослідження, оскільки має на меті розкрити істотні риси мовної структури та визначити системні зв'язки як між явищами, що відбуваються в момент формування й функціонування термінів у даній терміносистемі, так і між терміносистемами.

Незважаючи на відродження наукових досліджень у сфері спеціальних мов та вибух термінографічної діяльності, сьогодні, на жаль, відсутні ґрунтовні праці щодо вивчення характеру системних відношень юридичної термінології в компаративному, українсько-польському аспекті. На брак таких досліджень вплинули екстралінгвістичні фактори, зокрема різне трактування культурної

історії українського і польського народів, де мова є визначальним складником національної самосвідомості.

Крім цього, сьогодні субмові права в Україні притаманна дещо патологічна ситуація. Наслідком довготривалого функціонування у законодавстві й судочинстві російської мови, яка і досі активно використовується в юридичній практиці, є повна неузгодженість термінів, яка призводить до неточності висловлення. Наслідком такої ситуації є непоодиноке паралельне існування двох термінів, один із яких є не завжди вдалим калькуванням з російської (необґрунтована синонімія). Іноді такі необдумані кальки виникають навіть у державних актах. Нерідко термінологічна або стилістична помилка законотворця в законі чи іншому нормативному акті тиражується в тисячах примірників, а в результаті стає квазінормою.

Потребу нагального впорядкування української юридичної терміносистеми помітили українські юристи (С.Головатий, Ю.Зайцев) та мовознавці (О.Сербенська, Н.Артікуца). Сама українська юридична терміносистема була предметом **системного лінгвістичного дослідження** в роботах між іншими Я.Головацького, Б.Ларіна, Ф.Філіна, С.Обнорського, М.Бріцина, Л.Полюги, Ф.Ткача та ін. У польській науці варто згадати дослідників – здебільшого юристів-практиків, таких як Б.Врублевський, Є.Врублевський, З.Зємбінський, М.Зєлінський, Т.Ґізберт-Студницький (B.Wróblewski, J.Wróblewski, Z.Ziembiński, M.Zieliński, T.Gizbert-Studnicki), рідше мовознавців, що, однак, мають й юридичну освіту. Це – Б.Кєляр, Є.Пєнькос, О.Войтасєвіч (B.Kielar, J.Pieńkos, O.Wojtasiewicz). Проте за довгі століття лінгвістичних досліджень ні в українській, ні в польській науці не було жодної спроби аналізу окремих терміносистем національних юридичних субмов.

Однак не можна заперечувати того, що протягом доволі тривалого часу польська та українська мови, а отже і їх різні терміносистеми активно взаємодіють. Крім цього, історичні процеси Польщі та України так само тісно взаємопов’язані та впливають один на одного. Водночас формування юридичної термінології органічно і тісно пов’язане з історією держави, суспільних відносин, політичного, соціального, економічного розвитку, культурного життя. Тому проблема вивчення системних відношень української та польської юридичних субмов здається нам надзвичайно актуальною на сьогодні, особливо з огляду на сучасний етап розвитку взаємних відносин.

Треба відмітити, що, в порівнянні з українською, польська юридична терміносистема утворилась набагато раніше, а розвиток термінології йшов іншим шляхом. О.Сербенська стверджує, що польська мова ще з 30-х років XIX століття мала вже системно сформований офіційно-діловий стиль і відповідну термінологічну лексику[1]. Польська юридична субмова, як частина офіційної лексики, відчула потужніший вплив латини і німецької мови. Українська мова, в свою чергу, зазнає виразного впливу полонізмів, хоча в різний час неоднаковою мірою. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів за ред. С.Єрмоленко свідчить, що протягом XI–XVIII ст. писемні пам'ятки української мови реєструють такі полонізми, як: уряд, війт, гроші, злочинець, державець, маєтність та ін.

В Польщі найстаршими історичними пам'ятками правничої писемності вважаються *Віслицькі статути* (1333-1370), метою яких було уніфікувати право. На українському ґрунті т.зв. актова мова активно заявила про себе в *Грамотах Галицько-Волинських* XIV – XV століття. Однак ще *Руська правда* вказує на те, що в XI ст. юридична субмова була вже достатньо розвиненою, для того щоб забезпечувати не тільки вимоги державно-політичного життя, але й збільшуватись шляхом творення нових терміноодиниць.

Це свідчить, що юридична термінологія почала формуватися ще в найдавніші часи. Тому в дослідженні слід чітко розмежувати ці два початки – витоки термінології та момент її зародження як системи в нашому сьогоднішньому розумінні.

Першу спробу систематизації української юридичної термінології й **осмислення її як терміносистеми** вчені пов'язують з появою у Відні 1851 р. першого українського термінологічного словника „Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commission für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe".

Укладання словників завжди пов'язане з виробленням певних принципів в оцінці терміна як дефінітивно визначеної назви, а також формулюванням концептуальних засад термінотворення. Так, автори юридично-політичного словника послідовно дотримувалися традиційних термінотворчих, граматичних та орфографічних правил, які ґрунтувалися здебільшого на власних наукових дослідженнях[2]. Їм належать перші спроби досягнення точності виразу та вивчення джерел термінотворення. В цей період також вперше виникла

проблема неспіввідносності двох правових систем, а отже потреба пошуку механізму узгодження правових понять і термінів двох мов.

Властивими для названого періоду законами термінотворення були: 1) орієнтація на народний елемент національної мови, що засвідчено у словнику значною кількістю термінів та термінізованих виразів із загальнонародною основою: *законъ, правознавецъ, наочный свѣдокъ* та ін.; 2) використання в термінотворенні церковнослов'янської мови; 3) уникання інтернаціоналізмів або їх супроводження паралельними перекладами на терміни в більш „народному дусі" (в такому випадку часто використовувалося їх структурне чи семантичне калькування); 4) запозичення з інших слов'янських мов (вони розглядалися як результат історичної, економічної і культурної спільноти споріднених слов'янських народів).

Якщо початок розвитку української правничої термінології як терміносистеми припадає на сер. XIX ст., то на польському ґрунті мову права почали систематизувати ще в старопольський період. Це засвідчують збірки правничих термінів, які у Польщі з'явилися ще на початку XV століття. У 1531 р. Я.Цервус з Тухолі (J.Cervus z Tucholi) видає „Farrago actionum civilium Juris Maydeburgensis"[3], в залучений до якого словник вміщує багато правничих термінів. Цей напрямок роботи розвиває Б.Ґроіцкі (B.Groicki) в 1567 р. у дослідженні під назвою „Rejestr do Porządku i do Artykułów prawa majdeburskiego i cesarskiego" знайдемо розділ „Słowa prawne w rzeczy sobie podobne".

Характерною рисою сучасної польської юридичної терміносистеми є велика кількість **лексичних запозичень** переважно **з латинської та німецької мов**. Процес запозичання слів, як правило, зумовлений історично-культурними або економічними відносинами, а також інтеграцією наукового знання.

З прийняттям християнства в латинському віросповіданні перейнявся також основний носій західної культури – латина, якою починають користуватися церковний стан, духовенство, а в кінці середньовіччя – правники та судочинство. Латинізми фіксуються ще в пам'ятках часів Казиміра Великого, який ввів у Польщі право писане, склавши вищезгаданий *Віслицький статут*.

Німецька мова активізується в юридичній субмові Польщі разом із прийняттям магдебурзького права в XIII ст. і одночасно з німецькими поселенцями. У сер. XV ст. польською мовою було перекладено магдебурзькі ортилі та статути магдебурзького права.

Саме з німецької запозичено назви установ та понять німецької правової системи (*wójt, ortyl* та ін.).

Сьогодні дослідники стверджують, що найстійкішими виявилися запозичення з латинської мови, в той час як німецькі функціонували досить короткий проміжок часу[4].

Незважаючи на наявність запозичень, польські термінознавці та історики права помітили, що **праслов'янська спадщина**, виражена у культивації традиційного звичаєвого права, є чи не найважливішим фактором розвитку юридичної термінології давньої Польщі. На думку дослідника давньої мови права А.Зайди (A.Zajda), завдяки саме праслов'янському джерелу старопольська юридична термінологія відзначається **великим ступенем питомості** і відносно невеликою кількістю запозичень (чого не можна сказати про церковну та медичну термінологію, де є величезна кількість слів з німецької, чеської та латинської мов)[5].

Водночас А.А.Бурячок висловлює схожі погляди щодо української юридичної термінології[6]. Великий шар юридичної польської та української лексики свідчить про спільне джерело походження юридичних термінів обох мов. Так, наприклад, від праслов'янського кореня **kara*, **karati* походять українське *карати* та польське *karać*, які мають однакове значення, зберігаючи первісне значення праслов'янського слова. Так само **zakonъ*, що означав '*за кінцем; межа, яку не можна перейти*' – в українській *закон*, а у старопольській існувала відповідна лексема *zakon*, що в сучасній польській мові відповідає лексемі *prawo*.

Науковий підхід А.Зайди щодо природи старопольської юридичної термінології різко відрізняється від твердження Н.Горбачевського, який у передмові до „Словаря древняго актоваго языка Северо-Западного края и Царства Польскаго" (Вільно, 1874) зазначає, що **ціла польська юридична термінологія – латинська.** Сам словник містить слова і вирази винятково юридичного характеру, як латинські, так і західноукраїнські, яких або зовсім немає в звичайних польських і латинських словниках, або якщо і є, то такі, що в юридичній мові отримали особливе значення**.**

Позицію Н.Горбачевського про **майже повну латинізацію** польської юридичної термінології поділяє Я.Рябінін (J.Riabinin). Його книга „Materiały do lubelskiego słownika aktowego" має описовий характер, тобто зосереджена на тлумаченні юридичних термінів. Проте автор, уникаючи власних інтерпретацій, використовує словник

Горбачевського та працю Ш.Загорського (S.Zagórski) „Formulae juridicae in castro Lublinensi usitatae” (Люблін, 1786), а також велику кількість латинських термінів, які неможливо відділити від понятійної системи власне польських.

Схожою рисою юридичних терміносистем української та польської мов можна вважати спільні запозичення латинських юридичних термінів. Причому такі лексеми потрапляли спочатку до польської мови з німецької та французької, а вже через посередництво польської до української мови. В кінці XVI ст. в українських історичних джерелах фіксується термін *універсалъ* – через пол. *uniwersał* – з лат. *ūniversālis* (‘загальний’), що спочатку мав у польській та українській мовах однакове значення: ‘розпорядчий акт адміністративно-політичного та юридичного характеру, який у Польщі видавали королі, сейм тощо’. Згодом його семантика розширилася і в Україні ним позначали ‘відозву, звернення гетьмана до українського народу з закликом до боротьби з шляхетсько-польськими загарбниками’[7].

На зламі XVII-XVIII ст. в українських текстах реєструється слово *манηфест*, синонімічне наведеному *універсалъ* – з лат. *manifestus* у значенні ‘явний’, ‘очевидний’, яке було запозичене з нім. *Manifest* або фр. *manifeste* (‘відозва’, ‘звернення’) спочатку до пол. *manifest* з аналогічним значенням.

У кінці XIX ст. закладено основи **наукових засад** українського термінотворення та терміновживання, зокрема і в юридичній субмові. Позиція тогочасних вчених сприяла виробленню певних категорій в оцінці терміна як дефінітивно визначеної назви. На шпальтах журналу „Часопис Правнича”, друкованого під егідою Наукового товариства ім. Шевченка, відбувалися дискусії щодо природи терміна, який в той час розглядається вже у системі понять. Теоретичні засади термінотворення формувалися на основі Віденської школи та з урахуванням надбань філософської думки Києво-Могилянської академії, де було розроблено теорію онтології терміна. Формулюються такі положення: термін мусить бути коротким і вмотивованим, а у формуванні терміносистем логічно дотримуватися гармонізації українського і міжнародного стандартів; синонімія в термінології можлива, але не бажана; функціональна апробація терміна зменшує кількість синонімів; термінологія має бути загальноукраїнською; підхід до термінотворення повинен проектуватися не тільки на науку, але й на освіту[8].

Чергову спробу вирішити питання української юридичної терміносистеми зробив Соціально-економічний відділ Української Академії наук, коли у 1919 прийняв рішення створити Правничо-термінологічну комісію, наслідком роботи якої стало видання в серпні 1926 р. академічного „Російсько-українського словника правничої мови”. Для складання термінів і термінологічного словника Комісія виробила й дотримувалася власної наукової методології. Координатор робіт Комісії, головний редактор словника А.Кримський прийняв засаду, яка панує і в інших слов’янських народів: термінологія має бути своєю, національною, а не чужомовною. В такій мотивації, українська термінологія мала розійтися з російською, що здавна будувалася на інтернаціональній основі.

Вдалою можна вважати спробу використання у словнику, як джерельній базі, термінопонять стародавньої української юридичної термінології, давніх українських актів, що відповідало поглядам історика слов’янських прав О.Бальзера (O.Balzer) щодо необхідності вивчення лексики давніх польських юридичних документів. О.Бальзер твердив: потрібно звернути особливу увагу на термінологію давнього польського права – це дасть підґрунтя для вивчення сучасної термінології. Адже, віддзеркалюючи стан розвитку права даної епохи, необхідно виражати поняття тими назвами, які вже існували в мові[9].

Слід підкреслити, що словник А.Кримського був не просто правничим словником, але й **словником правничої мови**. Укладачі не обмежилася тільки юридичними термінами, але дали й ті часто вживані слова, що потрібні правникові в його широкій громадській діяльності і дозволяють не звертатися до інших словників. У праці слова подаються переважно в контексті, багато слів задокументовано, зокрема ті, які упорядники ввели з актів та інших пам’яток старовини.

В останній третині XIX ст. і в 20-і рр. XX ст., у зв’язку зі створенням національної термінології у різних галузях науки, в українському термінознавстві активно виявилися **пуристичні тенденції**. Визначалася тенденція, за якою термінологія повинна складатися з елементів народних, передусім з елементів уживаних у Галичині та частково запозичених з інших мов. Саме А.Кримського Ю.Шевельов вважав крайнім пуристом.

У XX ст. українська мова значною мірою відчула екстралінгвістичний вплив: її структуру відкрито запозиченням, а

діалектну основу як фактор впливу на літературну норму зрушено на схід[10]. Юридичну термінологію намагалися наблизити до російської. Мовна політика того періоду була зосереджена на інтернаціоналізмах, спільних для терміносистем усіх мов колишнього Радянського Союзу.

Безперечно, були і позитивні моменти. Радянській термінологічній школі завдячуємо кращими розробками теорії терміна та метода практичної лексикографії. Так, Словникова комісію, що діяла з 1957 р. при АН УРСР визначила основні принципи і розробила лексикографічні основи укладання термінологічних словників. Комісія керувалася положеннями, що словники мають: віддзеркалювати сучасний рівень розвитку науки і техніки; упорядковувати використання термінів певних галузей знань; закріплювати реальну практику вживання термінів у науковій літературі. До термінологічних словників рекомендовано вводити і деякі загальновживані слова, що обслуговують певну галузь знання, а також поширені синоніми до них, за винятком архаїзмів, діалектизмів та професіоналізмів вузького вживання.

Звісно, чужомовні впливи і запозичення гальмують вільний розвиток національної термінології, тому, якщо теоретичні положення про системність юридичної субмови досягли в той час високого рівня, то система термінопонять української юридичної термінології була у поганому стані.

Аналогічна ситуація спостерігається й у Польщі. З моментом повернення незалежності після Першої світової війни стало зрозуміло, що за роки поділу країни між трьома імперіями не лише юридична субмова постраждала від іншомовних впливів, а й інші терміносистеми мови науки. Тому в 1923р. Академія технічних наук скликала Комісію технічної лексики, завданням якої було виробити єдині наукові і відомчі регулюючі принципи для отримання гомогенної термінології.

Варто усвідомлювати, що **боротьба за чистоту** національної мови, а отже і юридичної термінології, на початку XXI ст. виглядає по-іншому, ніж у XIX ст. Явище пуризації в цьому контексті є характерним для суспільств, що змагаються за національне і державне існування. В історичному аспекті в період державотворення наукова термінологія ще не була достатньо розроблена, не мала таких великих міжнародних зв’язків як сьогодні, і ставилися до неї швидше як до невід’ємної частини національної мови і, одночасно, як

перспективи її розвитку. Кожен іншомовний неологізм, із такого погляду, міг бути для мови загрозою, або навіть своєрідним сигналом до зменшення шансів на створення суверенної держави.

Зараз, коли незалежність України і Польщі у безпеці, і водночас процес **інтернаціоналізації** національних терміносистем всіх світових мов є фактом, важливе місце займає напрямок узгодження українського та польського юридичних лексиконів з міжнародними стандартами. Світові інтеграційні процеси передбачають формування єдиної законодавчої бази на території ЄС, що зумовлює гармонізацію юридичних понять, позначених термінами.

Наголосимо, що однак, наближення національного понятійного апарату до міжнародного, передбачає насамперед упорядкування внутрішньої термінологічної ситуації. Саме таку мету поставила перед собою Українська правнича фундація для видання в 1994 р. „Російсько-українсько-англійського словника правничої термінології. Труднощі терміновживання" (за заг. ред. Ю.Зайцева). У словнику поставлено завдання не тільки фіксації певних мовних явищ, а й **нормування** української правничої термінології. Таким чином, словник реально сприяє уніфікації та кодифікації української правничої терміносистеми.

Від 1995 р. в Україні діє Центр правничої термінології, перекладів та словників, одним із головних напрямків роботи якого стало впорядкування української правничої термінології. Перед укладанням нормативних словників було вирішено опрацювати весь масив лексики, зафіксованої у спеціалізованих лексикографічних джерелах, в актах законодавства та правничій літературі, виявити труднощі вживання термінів. При цьому дослідники усвідомлювали, що „кожна природно сформована термінологічна система розвивається за законами спадковості"[11], керувалися тим, що відповідники до вже усталених правничих понять треба добирати дуже обережно, оскільки різка та необґрунтована їх заміна може призвести до небажаних наслідків у правничій практиці. Крім того, однією з головних засад цього добору визнано пріоритетність українських слів, оскільки саме вони органічно та безболісно можуть увійти до терміносистеми, що склалася, не порушуючи цілісності мовної та юридичної матерії.

Слід наголосити, що польської мови, а отже і терміносистеми галузі права, уніфікаційні процеси торкнулися раніше. А.Зайда у роботі „Studia z historii polskiego słownictwa prawniczego i frazeologii"

(Краків, 2001) на прикладі семантичних полів стародавніх юридичних термінів відзначає їх динамічний характер: у всіх семантичних полях простежується постійний рух – поява та зникнення слів і зміна значень.

З цього можна зробити висновок про загальну редукцію давньої полісемії семантичних полів та їх спрощення, що є наслідком уніфікації мови та набуття лексичним запасом національної мови рис термінологічності, здатності до вербалізації понятійності, співвіднесеної з системою.

За останні роки у Польщі широко розгорнулася наукова діяльність щодо нормалізації науково-технічної термінології та її узгодження з правилами і стандартами ISO (*International Organization for Standardization*). Контролює цю діяльність PKN (*Польський нормалізаційний комітет*). У Варшаві існує низка організацій, які також продуктивно займаються цим питанням, як наприклад ISTO (*International Specialized Terminology Organization*).

Процес нормування термінології, на думку переважної більшості польських вчених, пов'язаний передусім із питанням інтернаціоналізації лексичного складу мови. Гармонізація термінологічного лексикону, як позиція польських термінологів, полегшує рух професійної комунікації на міжнародній арені. Саме ці ідеї складають положення Варшавської термінологічної школи, серед представників якої є такі вчені, як: С.Гайда, М.Мазур, В.Новицький, З.Стоберський (S.Gajda, M.Mazur, W.Nowicki, Z.Stoberski).

Ідеї щодо інтернаціоналізації наукової термінології та її стандартизації, які визначають основи польської термінологічної думки, дуже наближені до досліджень харківських вчених (В.Акуленко, В.Калашник, О.Медведєва, М.Черпак та ін.), які, продовжуючи радянські термінологічні традиції, аргументують інтернаціоналізацію словникового складу мови.

Дещо відмінний підхід до термінології презентують увчені з Західної України (Б.Рицар, О.Сербенська та ін.), які більш схиляються до ідей, закладених на поч. XX ст., ґрунтуючись на надбаннях НТШ та пуристичних основоположеннях словака Я.Коллара (J.Kollár).

Цікавими здаються і спроби аналізу такого широкого поняття як **„мова права"**. Польській науці відомі дослідження щодо уточнення обсягу його понятійності і **від**окремлення в ньому спеціальної мови законодавства та мови юристів (język prawny і

prawniczy). Необхідно звернути увагу на те, що в польській мові межа між цими двома поняттями є нечіткою і майже недиференційованою.

Уперше увагу на цю проблему звернув Б.Врублевський (B.Wróblewski)[12], теорію якого продовжив його син Є.Врублевський (J.Wróblewski)[13]. Згодом до цих питань звертається і Т.Гізберг-Студницький (T.Gizbert-Studnicki)[14], який застосував засоби дескриптивного аналізу щодо дослідження відношення мови юристів до мови законодавства. Основою цього наукового спостереження стали принципи соціолінгвістики та теорія ілокутивних актів Дж. Остіна (J.Austin). Автор доходить висновку, що **мова законодавства** – це такі використання висловів мови права, які за своїм характером є продуктивними (нормативні акти, рішення), тоді як **мова юристів** – це репродуктивні акти (наприклад, догматика права).

Як бачимо, протягом століть погляди на юридичну субмову різко змінилися. Якщо на початку становлення термінологічної галузі лінгвістичного знання основним принципом її осмислення була описовість, то в наші дні термінологічне знання є концептуальним, структурованим і практично втіленим у розвинутій системі термінопонять. Юридичну субмову сприймаємо як один із системних параметрів функціонування літературної мови, який складає специфічно, парадигвально організовану групу лексики, що активно розвивається та взаємодіє з іншими лексичними парадигмами української мови.

Привертає увагу факт, що в польській науці діахронний аспект у дослідженні юридичних термінопонять є більш розробленим, ніж в роботах українських вчених. Польські наукові роботи стосувалися головним чином вивчення семантики та семантичних полів певних термінів, шляхів їхнього виникнення та структуризації.

Якщо увагу польських науковців зосереджено саме на теоретичних питаннях, то в Україні завжди більш поширеною була словникова справа. Українські лексикографи намагалися спочатку створити і впорядкувати термінологію, фіксуючи значення окремих термінів у словниках і довідниках, а вже потім узагальнити досвід. Сьогодні актуальним є напрямок аналізу термінології, коли одночасно з лексикографічною роботою розвивається вчення про термін і його визначення, а також розробляються фахові словники, які засвідчують реалізацію концептуальних засад українського термінотворення і сприяють виробленню термінологічних стандартів.

Дуже важливим здається і те, що в останні роки обидві держави намагаються регулювати процес стандартизації термінології в законодавчому порядку, для чого створюються відповідні, фахово зорієнтовані установи та організації.

У підсумку можна сказати, що вироблення єдиних принципів стандартизації юридичної термінології сприятиме наближенню юридичних субмов до субмов інших високорозвинених мов світу, таких як англійська, німецька чи французька. Доречним, на нашу думку, буде також згадати, що професію „термінознавця" Європейський Союз визнав однією з найважливіших професій XXI ст., такою, що допомагає розвитку світової цивілізації.

Сербенська О. Основи мовотворчості журналіста в інтерпретації Івана Франка. – Л., 1993. – С. 88; [2]Передмова // Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Von der Commission für slavische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe. – Wien, 1851. – S. XII; [3]Karplówna M. Słownik Jana Cervusa z Tucholi. – Wrocław, 1973; [4]Zajda A. Staropolska terminologia prawnicza (do 1500 r.). UJ. Rozprawy habilitacyjne. – Kraków, 1990. – Nr 192; Pieńkos J. Praecepta iuris, łacina dla prawników: Terminy, paremie, wyrażenia. – Warszawa, 1999; Kuryłowicz M. Słownik terminów, zwrotów i sentencji prawniczych – łacińskuich oraz pochodzenia łacińskiego. – Kraków, 2001; [5]Zajda A. Там само. – С. 15-16. [6]Бурячок А.А. Формування спільного фонду соціально-політичної лексики східно-слов'янських мов. – К., 1983; [7]Там само. – С. 92; [8]Мова і духовність нації. Відповід. ред. Т.Панько. – К., 1992; [9]Balzer O. O potrzebie słownika wyrazów prawa polskiego i ich metodzie // Przegląd Sądowy i Administracyjny. – Lwów, 1887. – Z. XII. – S. 632-633; той самий: O słowniku wyrazów prawa polskiego // Przegląd Literacki (dodatek do tygodnika „Kraj"). – Petersburg, 1887-1888. – T. VII. – № 52; W sprawie słownika wyrazów prawa polskiego // Studya nad prawem polskiem. – Poznań, 1889; [10]Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): Стан і статус. – Чернівці, 1998. – С. 137; [11]Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. – Л., 1994. – С. 7; [12]Wróblewski B. Język prawny i prawniczy. – Kraków, 1948; [13]Wróblewski J. Metody logiczno-językowe w prawoznawstwie // Metody badania prawa, pod red. A.Łopatki. – Wrocław, 1973. – S. 47-76; той самий: Zagadnienia polskiej terminologii prawnej i prawniczej // Studia Prawno-Ekonomiczne. 1987. – T.39. – C.17-34; Wykładnia prawa a terminologia prawna // Państwo i Prawo.1956. – Z. 5-6. – C. 843-865; [14]Gizbert-Studnicki T. Czy istnieje język prawny? // Państwo i Prawo. 1979. – Z. 3. – C. 49-60; той самий: Język prawny a język prawniczy. Zeszyty Naukowe UJ. – Kraków, 1972. – Z. 55, – C. 219-233.